

Nowa podstawa programowa dla szkół podstawowych

MATERIAŁY SZKOLENIOWE

CZĘŚĆ OGÓLNA

Wstęp

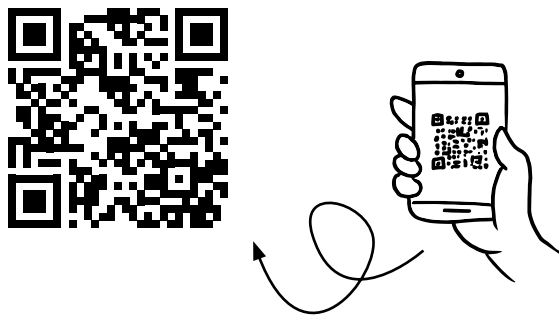
W prezentowanych materiałach łączymy wiedzę z pedagogiki, psychologii rozwojowej oraz kognitywistyki, aby pokazać, jakie mechanizmy faktycznie wspierają proces uczenia się. Szczególny nacisk kładziemy na konieczność stosowania metod dydaktycznych o potwierdzonej skuteczności, w tym takich, które rozwijają u uczniów strategie metapoznawcze i samoregulację – jedne z najlepiej udokumentowanych i najskuteczniejszych interwencji edukacyjnych.

Realizacja nowych podstaw programowych w każdym z przedmiotów powinna opierać się na ustaleniach współczesnej psychologii poznawczej, wskazujących na wysoką efektywność takich metod, jak umiejętnie udzielana informacja zwrotna, przywoływanie z pamięci (*retrieval practice*), przeplatanie (*interleaving*) czy uczenie się w odpowiednich odstępach czasu (*spaced practice*). Ich systematyczne stosowanie znacząco zwiększa trwałość i jakość przyswajanej wiedzy.

Ważnym uzupełnieniem niniejszych materiałów jest *Przewodnik po strategiach edukacyjnych*, który w przystępny sposób porządkuje najskuteczniejsze, oparte na dowodach rozwiązania dydaktyczne.

Zespół IBE PIB

Zachęcamy do korzystania z *Przewodnika*:

Autorzy:

Kinga Białek, Tomasz Gajderowicz, Magdalena Radwan-Röhrenscheff, Elżbieta Strzemieczna, Jędrzej Witkowski

Opracowanie redakcyjne: Monika Niewielska

Skład: Marcin Kot

Okładka i makiet: Anna Nowak

Materiał przygotowany przez Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy w ramach zadania: „Tworzenie, aktualizacja i monitoring podstaw programowych oraz innych kluczowych regulacji systemu oświaty”, finansowanego ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej na podstawie umowy nr MEN/2025/DIR/89 z dnia 30 stycznia 2025 roku.

Copyright© Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy

www.ibe.edu.pl | Warszawa 2026

Kierunki zmian w podstawie programowej kształcenia ogólnego

Podstawa programowa to jednym z kluczowych dokumentów określających, czego dzieci i młodzież uczą się w szkole. Wyznacza cele kształcenia i wychowania oraz określa wymagania szczegółowe w zakresie wiedzy i umiejętności, które powinien zdobyć każdy uczeń i każda uczennica. Nadaje systemowi edukacji określony kierunek.

W ramach Reformy²⁶ Kompas Jutra powstają nowe podstawy programowe, które różnią się od dotychczas obowiązujących dokumentów na kilka sposobów.

I. Wspólny fundament i spójność

Fundamentem nowej podstawy programowej jest część ogólna, wspólna dla wszystkich przedmiotów. Zapewnia ona spójność nauczania i pozwala realizować cele międzyprzedmiotowe w codziennej praktyce. Dzięki temu ogólne założenia szkoły przekładają się bezpośrednio na sposób nauki oraz codzienne funkcjonowanie uczniów i uczennic.

II. Wyższe poziomy taksonomiczne, głębokie uczenie i stosowanie wiedzy

Nowa podstawa programowa opiera się na wymagania szczegółowych z wyższych poziomów taksonomii Blooma, takich jak stosowanie wiedzy, analiza, ocena i tworzenie. Orientuje szkołę na procesie głębokiego uczenia się i daje uczniom oraz uczennicom szansę na wykorzystanie zdobytych umiejętności w praktyce – przy rozwiązywaniu rzeczywistych problemów z codziennego życia.

III. Dostosowanie zakresu podstawy do możliwości czasowych

Wymagania szczegółowe nowej podstawy są dostosowane do potrzeb uczniów i możliwe do zrealizowania w szkolnych realiach. Zakładamy, że głębokie uczenie się na wyższych poziomach taksonomicznych wymagają czasu. Dlatego ograniczona została liczba luźnych, niezwiązanych ze sobą wiadomości, które mieli zapamiętać uczniowie i uczennice.

IV. Powiązanie celów ogólnych z wymaganiami szczegółowymi

W nowych podstawach programowych do poszczególnych przedmiotów skrócono listę celów kształcenia, aby stała się spisem rzeczywistych priorytetów, a nie „listą życzeń”, na którą w praktyce brakuje czasu. Każde wymaganie szczegółowe zostało powiązane z celami kształcenia. W dokumencie nie ma więc już wymagań, które nie realizują celów ogólnych ani celów ogólnych, za którymi nie stoją wymagania szczegółowe.

V. Uwzględnienie kompetencji przekrojowych w przedmiotach

Rozwój kompetencji przekrojowych oraz sprawczości to kluczowe elementy, których dotąd brakowało w szkole. Nowa podstawa jasno określa oczekiwania standardy w tym zakresie, kładąc nacisk na wszechstronny rozwój uczniów i uczennic. Wymagania dotyczące kompetencji przekrojowych zostały przeniesione do nauczania przedmiotowego i osadzone w wiedzy przedmiotowej.

VI. Doświadczenia edukacyjne wzmacniające sprawczość

Nowa podstawa programowa gwarantuje wszystkim uczennicom i uczniom zdobycie doświadczeń edukacyjnych, które rozwijają ich sprawczość, kompetencje osobiste i społeczne i pozwalają wykorzystywać zdobywaną w szkole wiedzę. Doświadczenia zostały uwzględnione w wymaganiach szczegółowych dla poszczególnych przedmiotów.

VII. Połączenie podstawy programowej z wymaganiami egzaminacyjnymi

Nowa podstawa programowa jest jednocześnie listą wymagań egzaminacyjnych, dlatego jej zapisy są szczegółowe i precyzyjne. Dzięki temu nauczyciel ma jeden dokument wyznaczającym standardy osiągnięć uczennicy i ucznia.

Część ogólna podstawy programowej

Część ogólna podstawy programowej kształcenia ogólnego to solidny fundament, który jest ramą dla wszystkich przedmiotowych podstaw programowych oraz dla działań wychowawczo-profilaktycznych szkoły. Jest narzędziem, które przyczynia się do:

- zapewnienia spójności doświadczeń szkolnych uczennicy i ucznia,
- zapewnienia integralnego rozwoju uczennicy i ucznia (w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, moralnej i fizycznej),
- realizacji wspólnych dla wszystkich przedmiotów celów (rozwoju kompetencji fundamentalnych, przekrojowych oraz sprawczości),
- wzmocnienia wychowawczej roli szkoły.

Ogólne cele kształcenia i wychowania

Głównym celem szkoły jest wspieranie wszechstronnego rozwoju uczniów i uczennic we wszystkich obszarach: poznawczym, społecznym, emocjonalnym, etycznym i fizycznym. Szkoła ma pomagać młodym ludziom w pełni wykorzystywać swój potencjał – zarówno jako jednostek, jak i członków demokratycznego społeczeństwa.

NADRZĘDNY CEL SZKOŁY

wszechstronny rozwój uczniów + pełna realizacja ich potencjału
jako jednostki | jako członków wspólnoty

Cele kształcenia w szkole podstawowej obejmują:

1. rozwijanie kompetencji fundamentalnych: językowych, matematycznych, cyfrowych i ruchowych, niezbędnych do funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych oraz w procesie uczenia się;
2. budowanie przez uczniów wiedzy pozwalającej rozumieć otaczający ich świat i poznawać go na kolejnych etapach edukacyjnych;
3. rozwijanie kompetencji przekrojowych: poznawczych, społecznych i osobistych, pozwalających uczniom aktywnie działać w szkole i poza nią, z korzyścią dla siebie i wspólnego dobra;

4. budowanie sprawczości uczniów w procesie uczenia się i realizacji zamierzonych celów, w tym branie odpowiedzialności za własne działania i ich wpływ na siebie, innych ludzi i świat;
5. wprowadzanie uczniów – we współpracy z rodzicami – w świat wartości i przygotowywanie ich do dokonywania odpowiedzialnych wyborów etycznych w trosce o siebie, innych ludzi, ojczyznę i inne wspólnoty;
6. rozwijanie aspiracji, ciekawości i uzdolnień uczniów oraz wzmacnianie motywacji wewnętrznej w procesie uczenia się.

1. Rozwijanie kompetencji fundamentalnych

2. Budowanie wiedzy

3. Rozwijanie kompetencji przekrojowych

4. Budowanie sprawczości

5. Wprowadzanie uczniów w świat wartości

6. Rozwijanie aspiracji, ciekawości, uzdolnień i motywacji

Działalność dydaktyczna i wychowawcza szkoły opiera się na następujących wartościach:

Kompetencje fundamentalne

Kompetencje fundamentalne to podstawa procesu edukacji. Ich opanowanie i doskonalenie to warunek konieczny funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych oraz dalszego uczenia się.

Tworzenie warunków do rozwijania kompetencji fundamentalnych to zadanie wszystkich nauczycieli. To proces ciągły, realizowany na wszystkich etapach edukacyjnych, wszystkich przedmiotach oraz międzyprzedmiotowo.

Kompetencje językowe – zdolność skutecznego komunikowania i porozumiewania się w mowie i piśmie; kompetencje te obejmują umiejętność rozumienia wypowiedzi ustnej i czytanego tekstu literackiego i nieliterackiego, analizowania i przetwarzania informacji, formułowania własnej wypowiedzi ustnej i pisemnej w sposób zrozumiały dla odbiorcy i dostosowany do sytuacji.

Kompetencje matematyczne – zdolność do rozumowania matematycznego oraz wykorzystywania pojęć i narzędzi matematyki w różnych obszarach działalności, w tym także w praktyce; kompetencje te obejmują znajomość i rozumienie pojęć, procedur i idei matematycznych oraz dokonywanie obliczeń i szacunków, rozumienie i przetwarzanie informacji podawanych w formie danych, procentów czy wykresów oraz umiejętność stosowania matematyki w różnych sytuacjach życiowych.

Kompetencje cyfrowe – zdolność celowego, skutecznego, krytycznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii cyfrowych w uczeniu się i sprawnym funkcjonowaniu w społeczeństwie; kompetencje te obejmują stosowanie myślenia komputacyjnego (w szczególności metod informatycznych) w rozwiązywaniu problemów z różnych dziedzin oraz umiejętność pozyskiwania i analizowania informacji w środowisku cyfrowym.

Kompetencje ruchowe – zdolność do świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego i zdrowego stylu życia; kompetencje te obejmują umiejętność planowania, podejmowania, monitorowania i oceniania aktywności fizycznej oraz kształtowania zdrowych nawyków w codziennym funkcjonowaniu.

Rozwijanie kompetencji językowych i matematycznych powinno być prowadzone wg strategii stopniowego osiągnięcia biegłości (ang. *mastery learning*). Jej stosowanie, dzięki indywidualizacji procesu uczenia się i nauczania oraz bieżącemu monitorowaniu postępów ma ułatwić uczniom i uczennicom opanowanie tych podstawowych umiejętności.

W podstawie programowej określono poziom wstępny i oczekiwany dla kompetencji językowych i matematycznych. Poziom wstępny to minimum konieczne, by uczyć się dalej w szkole ponadpodstawowej. Poziom oczekiwany to poziom optymalny dla większości uczniów. Uczniowie i uczennice, którzy nie osiągnęli poziomu wstępnego, powinni otrzymać szczególne wsparcie, by mogli kontynuować naukę i sprawnie funkcjonować w społeczeństwie.

Kompetencje przekrojowe

Kompetencje przekrojowe to zdolności wykorzystywania wiedzy i umiejętności rozwijanych w szkole do działania w sytuacjach życia codziennego.

Zadaniem nauczycieli i nauczycielem jest tworzenie warunków do rozwijania kompetencji przekrojowych. Jest to proces ciągły, realizowany na wszystkich etapach edukacyjnych, wszystkich przedmiotach, międzyprzedmiotowo i w ramach działalności wychowawczej.

Kompetencje poznawcze

- rozwiązywanie problemów krytyczne myślenie
- kreatywne myślenie

Kompetencje społeczne

- współpraca
- dbanie o innych

Kompetencje osobiste

- kierowanie sobą
- dbanie o siebie

Podstawa definiuje te kompetencje oraz określa oczekiwany poziom ich rozwoju na zakończenie nauki w klasie 8. Ten standard może być pomocny w projektowaniu sytuacji edukacyjnych oraz monitorowaniu rozwoju tych kompetencji.

Kompetencje przekrojowe rozwija się głównie w ramach przedmiotów, dlatego w wymaganiach szczegółowych dla wszystkich przedmiotów znalazły się elementy tych kompetencji (np. krytyczne myślenie w języku polskim i historii; rozwiązywanie problemów w matematyce i przyrodzie; dbanie o siebie w biologii i edukacji obywatelskiej).

Rozwiązywanie problemów – zdolność poszukiwania i realizacji pomysłów, które umożliwią osiągnięcie zamierzonego celu; kompetencja ta obejmuje analizę problemu, identyfikowanie rozwiązań i ich ocenę oraz zastosowanie wybranego rozwiązania.

Krytyczne myślenie – zdolność oceny informacji w celu wyciągania racjonalnych wniosków, unikania uproszczeń, stereotypów, błędów poznawczych, manipulacji i uprzedzeń; kompetencja ta obejmuje gromadzenie, analizę i syntezę informacji, wnioskowanie i wykorzystywanie informacji oraz rozpoznawanie manipulacji.

Kreatywne myślenie – zdolność tworzenia nieszablonowych i wartościowych pomysłów; kompetencja ta obejmuje rozwijanie własnej ciekawości, myślenie abstrakcyjne, kreowanie pomysłów i ich udoskonalanie oraz wytrwałość twórczą.

Współpraca – zdolność do działania w grupie, która opiera się na wzajemnym szacunku, konstruktywnym podziale ról i wspólnym osiągnięciu celów; kompetencja ta obejmuje budowanie relacji wokół celów, efektywną komunikację, przyjmowanie roli dostosowanej do sytuacji, wspólne podejmowanie decyzji oraz harmonizowanie współpracy.

Dbanie o innych – zdolność do empatycznego dostrzegania, nazywania i wspierania realizacji potrzeb innych osób i zbiorowości; kompetencja ta obejmuje rozpoznawanie i nazywanie potrzeb innych osób, reagowanie na nie w sposób otwarty i życzliwy, budowanie relacji i dbanie o nie, podejmowanie działań na rzecz dobra wspólnego oraz dbanie o otoczenie.

Kierowanie sobą – zdolność świadomego podejmowania działań mających na celu samodoskonalenie, realizację aspiracji, systematyczne poszerzanie wiedzy i umiejętności; kompetencja ta obejmuje rozwój i uczenie się, rozwijanie samodzielności i wytrwałości, podejmowanie autorefleksji i wyciąganie wniosków oraz wzmacnianie własnej motywacji.

Dbanie o siebie – zdolność rozpoznawania i zaspokajania własnych potrzeb fizycznych, emocjonalnych i psychicznych, z poszanowaniem innych; kompetencja ta obejmuje troskę o zdrowie i dobre samopoczucie, rozpoznawanie, nazywanie i wyrażanie emocji, radzenie sobie ze stresem oraz wyznaczanie bezpiecznych granic w relacjach z innymi.

Sprawczość

Rozwijanie sprawczości uczniów to obok budowania wiedzy i rozwijania kompetencji jedno z trzech ważnych zadań szkoły. Zgodnie z definicją zapisaną w podstawie programowej sprawczość to podejmowanie autonomicznych działań, które mają pozytywny wpływ na siebie i innych (otoczenie) oraz branie za nie odpowiedzialności.

Rozwój sprawczości oznacza w praktyce wspieranie aktywności uczniów (w procesie uczenia się i w życiu szkolnym) oraz wymaganie, by brali odpowiedzialność za swoje działania. Ważne jest budowanie środowiska, które sprzyja wykorzystywaniu zdobywanej wiedzy do rozwiązywania realnych problemów oraz wspólnoty, która daje poczucie bezpieczeństwa i zachęca do podejmowania wyzwań.

Sprawczość to podejmowanie autonomicznych działań mających pozytywny wpływ na osobę, która je podejmuje i inne osoby (otoczenie) oraz branie za te działania odpowiedzialności.

Tworzenie okazji do doświadczania sprawczości i budowania warunków, które temu sprzyjają to zadanie nauczycieli wszystkich przedmiotów, szczególną rolę pełni tutaj wychowawca. Należy to robić poprzez wzmacnianie:

- poczucia przynależności do wspólnoty, czyli przekonania jednostki, że jest częścią grupy, która ją akceptuje, potrzebuje jej i docenia ją oraz do której ta osoba może wnieść twórczy wkład;
- nastawienia na rozwój, czyli przekonania, że zdolności podlegają zmianom i mogą się rozwijać dzięki zaangażowaniu, wysiłkowi i wytrwałości;
- przekonania o własnej skuteczności, czyli zdolności do wykonywania określonych zadań i osiągnięcia celów, także w niekorzystnych okolicznościach;
- samoregulacji, czyli zdolność przekładania myśli na działania zmierzające do realizacji określonych celów i świadomego kierowania swoją aktywnością.

W podstawie programowej wskazano najważniejsze sposoby rozwijania sprawczości w procesie uczenia się (m.in. podejmowanie przez ucznia decyzji w sprawach związanych z uczeniem się; wykorzystywanie wiedzy i umiejętności zdobywanych w szkole do rozwiązywania problemów życia codziennego, prezentowanie własnej wiedzy i umiejętności, realizacja projektów edukacyjnych, samoocena, przyjmowanie i udzielanie informacji zwrotnej) oraz w działalności wychowawczej szkoły (m.in. praca z indywidualnymi celami rozwojowymi, aktywność w samorządzie uczniowskim, udział w wolontariacie, rozwijanie zainteresowań pozaszkolnych).

Zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły

Podstawa wskazuje trzy najważniejsze obszary działalności wychowawczej, spójne z celami kształcenia i wychowania określonymi na wstępie. Są to: wprowadzanie uczniów w świat wartości, rozwijanie kompetencji społecznych i osobistych uczniów, rozwijanie sprawczości.

**wprowadzanie
w świat wartości**

**rozwijanie
kompetencji
społecznych
i osobistych**

**rozwijanie
sprawczości**

Wychowanie do wartości odbywa się przez codzienne doświadczenia szkolne i wymaga odwoływania się do nich w treściach nauczania. umożliwienia uczniom wyrażania swojego zdania, opinii, współtworzenia rzeczywistości szkolnej, budowania kultury refleksji i dialogu, w atmosferze poszanowania dla tradycji.

Wychowanie do wartości odbywa się przez codzienne doświadczenia szkolne. Wymaga to odwoływania się do tych wartości w treściach nauczania, dawania uczniom przestrzeni do wyrażania własnego zdania i współdecydowania o sprawach szkoły. Kluczowe jest również budowanie kultury dialogu i refleksji w atmosferze szacunku dla tradycji.

Działania wychowawcze szkoły **rozwijają sprawczość** uczniów. Do najważniejszych sposobów jej budowania należą: wzmacnianie samoregulacji (np. przez indywidualne podejście do ucznia), kształtowanie wiary we własną skuteczność (np. poprzez pomoc w wyznaczaniu celów edukacyjnych), rozwijanie nastawienia na rozwój (np. przez budowanie kultury prób i błędów) oraz dbanie o poczucie przynależności do wspólnoty klasowej i szkolnej.

Działania wychowawcze mają kluczowe znaczenie dla **rozwoju kompetencji społecznych**, m.in. poprzez współpracę na zajęciach, projekty edukacyjne i akcje społeczne. Proces ten wspiera także **kompetencje osobiste**, w tym umiejętność kierowania sobą i dbania o siebie (np. gdy nauczyciele tworzą warunki do refleksji nad postępami i sposobami pokonywania trudności). Zgodnie z założeniami podstawy programowej ważnym elementem wychowania jest również **monitorowanie postępów uczniów**, docenianie ich wysiłku oraz praca z informacją zwrotną od nauczycieli i rówieśników.

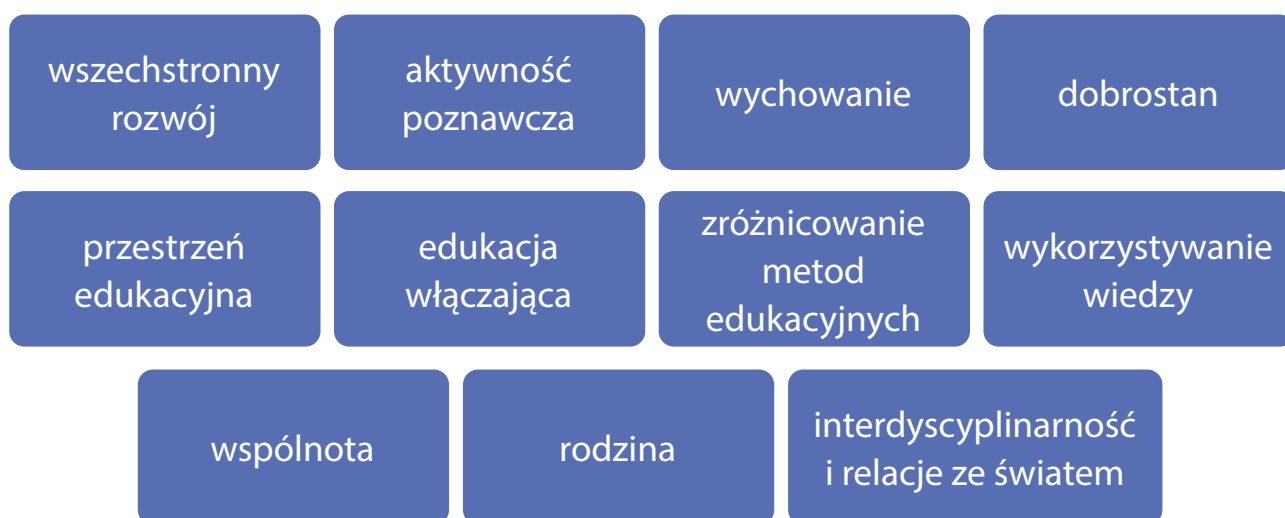
Podstawa programowa przewiduje stworzenie uczniom możliwości **pracy z wychowawcą nad indywidualnym planem rozwoju**. W procesie tym uczeń otrzymuje wsparcie w rozpoznawaniu swoich mocnych stron, określaniu aspiracji oraz definiowaniu celów rozwojowych. Wychowawca pomaga uczniowi w ich sformułowaniu i realizacji. Podstawa wskazuje również zagadnienia, które wychowawcy powinni uwzględnić w planach pracy z klasą.

ZAGADNIENIA DO UWZGLĘDNIENIA W PLANIE PRACY WYCHOWAWCZEJ Z KLASĄ

- 1) tworzenie dobrych relacji w różnych społecznościach i przygotowanie do pełnienia różnych ról, w tym w rodzinie;
- 2) budowanie własnego światopoglądu, wewnętrznego systemu wartości i sądów etycznych;
- 3) rozwiązywanie konfliktów i zapobieganie sytuacjom konfliktowym;
- 4) rozpoznawanie zachowań ryzykownych i wykorzystywanie strategii ich unikania;
- 5) podejmowanie refleksji na temat własnej roli w różnych wspólnotach;
- 6) kształtowanie kompetencji społecznych i rozwijanie uważności na potrzeby różnych osób i grup;
- 7) kształtowanie kompetencji osobistych i rozwijanie własnej sprawczości;
- 8) bezpieczne zachowanie się w sytuacjach zagrożeń czasu pokoju i wojny;
- 9) udzielanie pierwszej pomocy;
- 10) kształtowanie odpowiedzialności za swoje działania, grupę, klasę, szkołę, wspólnotę lokalną i ojczyznę;
- 11) podejmowanie refleksji o sobie jako człowieku uczącym się;
- 12) planowanie własnego rozwoju rozumianego jako proces trwający przez całe życie.

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa wskazuje wspólne dla wszystkich przedmiotów i działań wychowawczych warunki i sposób realizacji nauczania. Odzwierciedlają one naukowy konsensus dotyczący warunków skuteczności procesu uczenia się i nauczania. Wyznaczają priorytety, które powinny znaleźć się w przedmiotowych programach nauczania oraz programach profilaktyczno-wychowawczych.

1. Wszechstronny rozwój – doświadczenie szkolne powinno wspierać wszechstronny rozwój każdego ucznia w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej, a szkoła i nauczyciele pomagają w odkrywaniu i rozwijaniu uzdolnień uczniów.

2. Aktywność poznawcza – uczniowie są podmiotami procesu uczenia się, a ich udział w jego planowaniu, aktywność poznawcza i zaangażowanie, w tym uczenie się w działaniu i aktywność w interakcjach społecznych, są kluczowymi czynnikami sprzyjającymi uczeniu się.

3. Wychowanie – jest obok kształcenia równoprawnym elementem funkcjonowania szkoły i zadaniem wszystkich nauczycieli, szczególnie w zakresie wprowadzania w świat wartości, rozwijania kompetencji społecznych i osobistych oraz sprawczości.

4. Dobrostan – szkoła dąży do zapewnienia dobrostanu wszystkich uczniów i traktuje go jako warunek skutecznego uczenia się i harmonijnego rozwoju.

5. Przestrzeń edukacyjna – nauczyciele w przemyślany sposób kształtują przestrzeń klasy i szkoły, tak by sprzyjała uczeniu się oraz dobrostanowi uczniów; wykorzystują także otoczenie szkoły jako miejsce działań edukacyjnych.

6. Edukacja włączająca – szkoła uwzględnia zróżnicowane potrzeby rozwojowe i edukacyjne uczniów, zapewnia indywidualizację procesu kształcenia oraz umożliwia monitorowanie i systematyczne wsparcie ich rozwoju, z uwzględnieniem zasad projektowania uniwersalnego w edukacji oraz racjonalnych usprawnień.

7. Metody nauczania – proces uczenia się i nauczania wymaga stosowania zróżnicowanych metod nauczania, form i środków o uznanych podstawach naukowych, dostosowanych do celów edukacyjnych oraz potrzeb uczniów; dobór metod, w zgodzie z aktualną wiedzą, to obszar autonomii nauczycieli.

8. Wykorzystywanie wiedzy – szkoła stwarza uczniom warunki pozwalające na praktyczne wykorzystanie zdobywanej wiedzy i umiejętności oraz zastosowanie ich poza szkołą.

9. Wspólnota – szkoła wykorzystuje społeczny charakter uczenia się; proces edukacyjny zakłada budowanie wspólnoty uczącej się i wspólnoty społecznej przez równoważenie celów indywidualnych i dobra wspólnego.

10. Rodzina – w procesie uczenia się istotna jest spójność oddziaływań szkoły i środowiska rodzinnego osiągnięta dzięki partnerskiej współpracy; rodzina współuczestniczy w procesie uczenia się dzieci, a szkoła kształtuje ten proces profesjonalnie i zapewnia niezbędną pomoc rodzinie w jej działaniach wychowawczych oraz opiekuńczych.

11. Interdyscyplinarność i relacje ze światem zewnętrznym – proces uczenia się ma charakter interdyscyplinarny i zachowuje ścisły związek ze środowiskiem zewnętrznym jako naturalnym kontekstem budowania wiedzy, kompetencji i sprawczości uczniów oraz ich wykorzystania.

Doświadczenia edukacyjne

W nowych podstawach programowych uwzględniono po raz pierwszy wymagania szczegółowe w zakresie doświadczeń edukacyjnych.

Doświadczenia edukacyjne to zaplanowane przez nauczycieli sytuacje edukacyjne, które w sposób celowy wspierają rozwój kompetencji przekrojowych, sprawczości oraz wiedzy i umiejętności przedmiotowych. Doświadczenia edukacyjne powinny być udziałem każdego ucznia i każdej uczennicy.

Doświadczenia edukacyjne są elementem wymagań szczegółowych w zakresie wiedzy i umiejętności, który przyczynia się do realizacji wymagań ogólnych – celów kształcenia w każdym z przedmiotów.

Doświadczenia edukacyjne to:

- szansa wykorzystywania w praktyce wiedzy zdobywanej na lekcjach przedmiotowych,
- przestrzeń do samodzielnej pracy uczniów i uczennic (indywidualnie i w grupach),
- motywacja do planowania swojej pracy i doświadczania własnej skuteczności,
- zachęta do refleksji i dokonywania samooceny.

Doświadczenia edukacyjne pokazują, jak wiedza i umiejętności zdobywane na lekcjach mogą być wykorzystywane poza murami szkoły. Dzięki nim uczniowie bardziej angażują się w naukę i zyskują szansę na odniesienie sukcesu edukacyjnego. To szczególnie ważne obecnie, gdy uczniowie często nie widzą związku nauki w szkole z życiem, ich motywacja i zaangażowanie są na niskim poziomie i są przekonani, że nie poradzą sobie w nauce niektórych przedmiotów.

Doświadczenia mają swój wyraźny początek i koniec – np. przeprowadzenie eksperymentu lub debaty. Nie należy ich mylić z metodami pracy, takimi jak praca w grupie, metoda projektu czy odwrócona lekcja.

Podstawy programowe wskazują pewien typ sytuacji edukacyjnej, np. projekt z zakresu edukacji ekonomicznej w przypadku edukacji wczesnoszkolnej, ale nie wskazują konkretnego tematu ani formy pracy. Nie są to więc dobre praktyki ani konkretne pomysły na działania.

Doświadczenia edukacyjne nie są próbą narzucenia nauczycielowi konkretnego programu nauczania.

- W podstawie wskazano tylko takie doświadczenia, które są konieczne do osiągnięcia celów kształcenia w danym przedmiocie (np. udział w dowolnie wybranym wydarzeniu kulturalnym w przypadku języka polskiego).
- Ich liczba jest ograniczona – w większości przedmiotów jest to jedno lub dwa doświadczenia w skali roku.
- W większości przedmiotów podstawa wskazuje większą liczbę doświadczeń, a nauczyciel (sam lub z uczniami) wybiera te, które chce zrealizować z klasą. Bierze pod uwagę potrzeby i zainteresowania uczniów oraz możliwości szkoły.
- Ich formuła jest otwarta – np. wskazano, że uczeń powinien mieć doświadczenie udziału w debacie (by rozwijać umiejętność argumentowania), ale to nauczyciel (sam lub z uczniami) wybierze formę debaty, jej temat i najlepszy moment na jej realizację z klasą.

Doświadczenia zostały szczegółowo opisane w przewodnikach metodycznych opracowanych i wydanych przez Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy dla każdego przedmiotu.

Doświadczenia edukacyjne powinny zostać uwzględnione w programach nauczania przygotowywanych przez nauczycieli lub wydawnictwa edukacyjne. Materiały wspierające realizację doświadczeń powinny znaleźć się także w podręcznikach oraz obudowie metodycznej do nich. Nauczyciele uzyskają więc konkretne wskazówki i materiały przydatne do ich realizacji.

Przykłady doświadczeń edukacyjnych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla przedszkola i szkoły podstawowej

Przedszkole

- Dziecko, przynajmniej raz, pracując w grupie, planuje i podejmuje działanie na rzecz innych (np. młodszych dzieci, osób starszych).
- Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym, pracując w grupie, wysiewa i uprawia warzywa, zioła lub kwiaty.

Edukacja wczesnoszkolna

- Uczeń przynajmniej raz w roku szkolnym wybiera książkę do indywidualnej lektury i prezentuje ją.
- Uczeń przynajmniej raz w trakcie etapu edukacyjnego uczestniczy w przygotowaniu i realizacji wydarzenia artystycznego prezentowanego poza klasą (np. spektaklu teatralnego).

Język polski

- Uczeń raz w trakcie nauki projektuje w grupie i realizuje projekt czytelniczy, mający na celu rozwijanie zainteresowania literaturą oraz promujący kulturę czytelnictwa. [klasy IV–VI]
- Uczeń raz w trakcie nauki tworzy w grupie krótką formę artystyczną (np. przedstawienie teatralne, film, teledysk, słuchowisko lub podcast na podstawie własnego scenariusza), a następnie prezentuje ją na forum klasy. [klasy VII–VIII]

Język obcy

- Uczeń, pracując w grupie, planuje wyjazd do kraju nauczanego języka w ramach określonego budżetu i prezentuje wyniki pracy w formie ustalonej z nauczycielem.
- Uczeń rozmawia z rodzimym użytkownikiem języka lub użytkownikiem języka obcego nieznanym języka polskiego.

Muzyka

- Uczeń indywidualnie lub w grupie tworzy utwór z wykorzystaniem: głosów, instrumentów lub narzędzi cyfrowych, także przy wsparciu sztucznej inteligencji.
- Uczeń projektuje własną playlistę utworów muzycznych, prezentuje ją, opisując kryteria doboru i poddaje pod dyskusję, formułuje także opinię o playlistach innych uczniów.

Język łaciński

- Uczeń w sposób ustalony z nauczycielem prezentuje wybrane aforyzmy w języku łacińskim i kontekst, w którym można je stosować.

Plastyka

- Uczeń tworzy w plenerze, decyduje przy tym o formie pracy, technice i zastosowanych środkach wyrazu.
- Uczeń projektuje przestrzeń (np. swój pokój, mieszkanie, klasę szkolną, wybraną przestrzeń na zewnątrz) z uwzględnieniem kryteriów estetycznych i funkcjonalnych.

Historia (klasy IV–VI)

- Uczeń indywidualnie angażuje się w organizację obchodów upamiętniających ważną rocznicę lub święto państwowe w wybrany przez siebie sposób. [klasy IV–VI]
- Uczniowie wybierają element tradycji regionalnej lub lokalnej (np. obrzęd, zwyczaj, potrawę), analizują jego historię, prezentują w sposób ustalony z nauczycielem jego genezę i znaczenie we współczesnym życiu lokalnej społeczności. [klasy IV–VI]

Historia (klasy VII–VIII)

- Uczeń planuje i przeprowadza wywiad ze świadkiem historii na ustalony z nauczycielem temat, dokumentuje go i relacjonuje najważniejsze ustalenia w formie ustalonej z nauczycielem. [klasy VII–VIII]
- Uczniowie w grupie planują wycieczkę historyczną, projektują jej cel i przygotowują program obejmujący odwiedzane zabytki i instytucje kultury, a następnie biorą w niej udział i oceniają jej rezultaty w formie ustalonej z nauczycielem. [klasy VII–VIII]

Edukacja obywatelska

- Uczniowie podejmują decyzję dotyczącą funkcjonowania ich klasy lub biorą aktywny udział w podjęciu istotnej dla uczniów decyzji dotyczącej życia szkolnego.
- Uczniowie biorą udział w spotkaniu z wybieralnym przedstawicielem władz publicznych, w czasie którego zadają pytania o kompetencje organu reprezentowanego przez uczestnika spotkania i jego wpływ na życie obywateli.

Przyroda

- Uczeń uczestniczy w wyprawie terenowej do wybranego obszaru przyrodniczego w swojej okolicy, podczas której dokonuje obserwacji i dokumentuje stan środowiska.
- Uczeń wyszukuje, analizuje i prezentuje informacje o źródle i parametrach wody kranowej w miejscu zamieszkania, ocenia, czy woda z kranu jest zdatna do picia i uzasadnia swoją ocenę.

Geografia

- Uczeń opracowuje plan wycieczki w swoim regionie – z charakterystyką walorów przyrodniczych i miejsc związanych z dziedzictwem kultury – oraz przygotowuje się do odgrywania roli przewodnika turystycznego podczas jego realizacji.
- Uczeń przeprowadza wywiad z lokalnym przedsiębiorcą lub rolnikiem na temat jego działalności gospodarczej oraz wykazuje jej związek z warunkami środowiska geograficznego.

Biologia

- Uczeń indywidualnie lub w grupie planuje i przeprowadza długoterminową obserwację lub eksperyment biologiczny, w tym: obserwuje zjawisko lub proces, określa problem badawczy, stawia i weryfikuje hipotezę, formułuje wnioski oraz je interpretuje; wyniki obserwacji uczeń prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem.
- Uczeń przeprowadza tygodniową obserwację własnej aktywności przed ekranem telefonu, komputera i innych urządzeń telekomunikacyjnych, identyfikuje momenty nadmiernego używania urządzeń cyfrowych, opracowuje i wdraża plan działań służących ograniczeniu czasu ekranowego; swoje wnioski prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem.

Chemia

- Uczeń uczestniczy w wydarzeniu popularyzującym naukę, stacjonarnie lub on-line, podczas którego zdobywa wiedzę na temat praktycznych zastosowań chemii.
- Uczeń stacjonarnie lub zdalnie odbywa wizytę w laboratorium chemicznym (np. w lokalnej oczyszczalni ścieków, stacji uzdatniania wody, zakładzie przetwórstwa spożywczego), poznaje charakterystykę i codzienność pracy chemika.

Fizyka

- Uczeń indywidualnie lub w grupie przeprowadza badanie, w ramach którego wybiera problem badawczy, stawia pytania i hipotezy, dobiera narzędzia, realizuje badanie, analizuje wyniki i formułuje wnioski.
- Uczeń prowadzi proste obserwacje astronomiczne nocnego nieba (np. identyfikuje gwiazdozbiory, planety) z użyciem tradycyjnych lub cyfrowych map nieba i prezentuje wyniki obserwacji w formie ustalonej z nauczycielem.

Matematyka (klasy IV–VI)

- Uczeń w toku realizacji wymagań szczegółowych każdego z działów indywidualnie lub w grupie rozwiązuje interdyscyplinarny problem z życia codziennego, który wymaga zastosowania wiedzy i umiejętności matematycznych z tego działu oraz dotychczasowego toku nauki; problem definiuje sam lub z pomocą nauczyciela, prezentuje wyniki swojej pracy. [klasy IV–VI]
- Uczeń pracując w grupie, zbiera informacje na temat wybranego typu produktu lub usługi finansowej oferowanej przez różne podmioty; wykorzystuje obliczenia matematyczne oraz narzędzia cyfrowe do porównania tych produktów lub usług, wyciąga wnioski i prezentuje je. [klasy VII–VIII]

Informatyka

- Uczeń pracując w grupie wykorzystuje wybrane narzędzie programistyczne do stworzenia prostego programu komputerowego odpowiadającego na zauważoną potrzebę (np. quiz, gra); program może dotyczyć problemu wynikającego z tematyki zajęć szkolnych; w procesie tworzenia uczeń sprawdza poprawność działania programu, zbiera uwagi, dokonuje poprawek, a ostateczny projekt prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem. [klasy IV–VI]
- Uczeń indywidualnie lub w grupie analizuje komunikaty medialne na wybrany temat, uzgodniony wcześniej z nauczycielem; poszukuje w Internecie przekazów różnorodnych pod względem treści i formy (z mediów tradycyjnych i społecznościowych), ocenia ich wiarygodność i identyfikuje próby manipulacji; wnioski z analizy przedstawia w formie ustalonej z nauczycielem.

Zajęcia praktyczno-techniczne

- Uczeń indywidualnie lub w grupie przeprowadza przegląd techniczny roweru szkolnego lub przyprowadzonego przez ucznia; przegląd obejmuje sprawdzenie wyposażenia obowiązkowego wynikającego z przepisów prawa oraz stanu i działania podstawowych układów roweru; w miarę możliwości uczeń wykonuje niezbędne naprawy i regulacje.
- Uczeń raz w roku identyfikuje w swoim najbliższym otoczeniu problem, który może zostać rozwiązany przez praktyczne działania techniczne (np. niedomykające się drzwi, brak poręczy dla osób starszych lub cieknący kran); dla wybranego problemu przygotowuje w grupie alternatywne koncepcje rozwiązania i w miarę możliwości wprowadza je w życie.

Wychowanie fizyczne

- Uczeń przynajmniej dwa razy w każdym roku szkolnym przygotowuje i prowadzi samodzielnie krótką rozgrzewkę, zestaw ćwiczeń lub dowolną grę dla swojej klasy lub grupy rówieśniczej.
- Uczeń raz w półroczu przez tydzień dokumentuje w wybrany sposób swoje codzienne formy aktywności fizycznej, analizuje ich wpływ na zdrowie i samopoczucie oraz wyznacza cele dotyczące poprawy kondycji fizycznej.

Edukacja dla bezpieczeństwa

- Uczeń kompletuje „plecak przetrwania” (dobierając wyposażenie do przewidywanych warunków terenowych, własnych potrzeb oraz możliwości), porównuje propozycje z innymi, omawia je na forum klasy.
- Uczeń analizuje minimum dwa rzeczywiste przypadki nadzwyczajnych zagrożeń, w tym jeden będący efektem działania człowieka i jeden przykład katastrofy naturalnej, oraz proponuje strategię działania w tych sytuacjach.

Edukacja zdrowotna

- Uczeń samodzielnie wyszukuje przepis zdrowego posiłku, wybiera produkty, przygotowuje posiłek; analizuje go pod kątem wartości odżywczych i prezentuje jego wynik w formie ustalonej z nauczycielem. [klasy IV–VI]
- Uczeń indywidualnie lub w grupie wyszukuje dostępnych stacjonarnie lub przez Internet miejsc, które oferują nastolatkom wsparcie w trudnych sytuacjach. [klasy VII–VIII]

Etyka

- Uczeń co najmniej dwa razy w każdym roku nauki bierze udział w dociekaniach filozoficznych – dialogu prowadzonym w grupie złożonej z uczniów i nauczyciela; punktem wyjścia dialogu są pytania samodzielnie formułowane przez uczestników w oparciu o literaturę piękną, teksty filozoficzne i mądrościowe z różnych kultur, filmy, prace plastyczne i różnego typu ćwiczenia inspirujące do myślenia.
- Uczeń, pracując w grupie, angażuje się w działanie wolontariackie; po zakończeniu wolontariatu dyskutuje o swoich doświadczeniach i wnioskach.

Język mniejszości narodowej

- Uczeń przynajmniej raz w roku szkolnym bierze udział w wydarzeniu związanym z językiem lub dziedzictwem kulturowym języka mniejszości narodowej lub etnicznej.

Język kaszubski

- Uczeń przynajmniej raz w roku szkolnym uczestniczy w wydarzeniu związanym z językiem lub dziedzictwem kulturowym Kaszubów.

Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym

- Uczniowie planują i przeprowadzają prosty eksperyment, którego wyniki analizują i omawiają, wyciągając wspólne wnioski.
- Uczniowie odwiedzają lokalną instytucję publiczną (np. urząd, pocztę, bibliotekę, przychodnię lekarską), w tym poznają i omawiają jej funkcjonowanie oraz znaczenie w życiu społeczności.